

ÇEVRESEL TARİH NEDİR?

J. DONALD HUGHES

ÇEVİREN

M. FATİH ÇALIŞIR



TARİH VAKFI YURT YAYINLARI

Sarıdemir Mah. Ragıp Gümüşpala Cad. No: 10
34134 Eminönü/İstanbul
Tel: (0212) 522 02 02 - Faks: (0212) 513 54 00
www.tarihvakfi.org.tr - tarihvakfi@tarihvakfi.org.tr
© Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2019

Yayıma Hazırlayan
Y. Doğan Çetinkaya

Redaksiyon
Ali Yalçın Göymen

Kitap Uygulama
Aşkın Yücel Seçkin

Kapak Görşeli
Şili açıklarında bulunan Paskalya Adası'ndaki volkanik taşlardan yapılı 10 metre uzunluğundaki Moai adı verilen heykeller. Fotoğraf 2002 yılında yazar tarafından çekilmiştir.

Kapak Tasarımı
Haluk Tuncay

Baskı
Yıkılmazlar Basın Yayın Prom. ve Kağıt San. Tic. Ltd. Şti.
Evren Mahallesi, Gülbahar Cd. 62/C, 34212 Bağcılar/İstanbul
Tel: (0212) 630 64 73

Yayıncı Sertifika Numarası: 12102
Matbaa Sertifika Numarası: 11965

Birinci Basım: Nisan 2019

ISBN 978-975-333-362-7

Bu eser bir çevre, kitap ve Tarih Dostu'nun katkısıyla basılmıştır.
Tarih Vakfı olarak kendisine teşekkür ederiz.

ÇEVRESEL TARİH NEDİR?

J. DONALD HUGHES

ÇEVİREN
M. FATİH ÇALIŞIR

TARİH VAKFI YURT YAYINLARI

J. Donald Hughes

Biyoloji alanındaki lisans eğitimini 1954 yılında Kaliforniya Üniversitesi'nde, Bilim Tarihi alanındaki lisansüstü eğitimini ise 1960 yılında Boston Üniversitesi'nde tamamladı. Uzun yıllar Denver Üniversitesi Tarih Bölümü'nde dersler verdi. Amerikan Çevresel Tarih Derneği (ASEH), Avrupa Çevresel Tarih Derneği (ESEH) ve Güney Asya Çevresel Tarih Derneği'nin kuruluş çalışmalarında yer aldı. *Environment and History* ve *Environmental History* dergileri için hakemlik yapan Hughes, ASEH tarafından 2000 yılında "Üstün Hizmet Ödülü" ile ödüllendirildi. Hughes halen Denver Üniversitesi'nde "John Evans Distinguished Professor" unvanıyla araştırma ve yayınlarına devam etmektedir. Dünya tarihi, çevresel dünya tarihi ve antik tarih üzerine çok sayıda çalışması olan yazarın son dönemde yayımlanmış olduğu kitaplar arasında ön plana çıkanlar şunlardır: *What is Environmental History?* (Polity, 2005; ikinci baskı 2016); *The Mediterranean: An Environmental History* (ABC-CLIO, 2005); *An Environmental History of the World: Humankind's Changing Role in the Community of Life* (Routledge, 2001; ikinci baskı 2009); *Environmental Problems of the Greeks and Romans* (Johns Hopkins University Press, 1996; ikinci baskı 2014).

M. Fatih Çalışır

İbn Haldun Üniversitesi Tarih Bölümü'nde öğretim üyesi olarak görev yapan M. Fatih Çalışır araştırmalarını erken modern dönem Osmanlı tarihi ve çevresel tarih alanlarında yoğunlaştırmaktadır.

İÇİNDEKİLER

vii	Çevirenin Önsözü
ix	Çevresel Bağlantılar: Tarihi Yeniden Düşünmek
1	ÇEVRESEL TARİHİ TANIMLAMAK
1	Giriş
4	Çevresel Tarihin İlgilendiği Konular
11	Çevresel Tarihin Diğer Disiplinler Arasındaki Yeri
12	Çevresel Tarih ve Diğer Sosyal Bilimler
16	Çevresel Tarih ve Diğer Beşerî Bilimler
17	Çevresel Tarih ve Doğa Bilimleri
21	Çevresel Tarih ve Eski Tarihçilik
25	ÇEVRESEL TARİHİN ÖNCÜLERİ
25	Giriş
25	Antik Dünya
35	Orta Çağ ve Erken Modern Dönemde
35	Çevreye Dair Düşünceler
41	Yirminci Yüzyıl Başları
45	ÇEVRESEL TARİHÇİLİĞİN ABD'DE DOĞUŞU VE GELİŞİMİ
45	Giriş
46	Korumacılıktan Çevresele Amerikan Tarihi
51	ABD Çevresel Tarihçiliğinin Temel Eğilimleri
63	Çevresel Tarih ile İşbirliği İçindeki Diğer Disiplinler

69	YEREL, BÖLGESEL VE ULUSAL ÇEVRESEL TARİHLER
69	Giriş
71	Kanada
75	Avrupa
88	Akdeniz
93	Ortadoğu ve Kuzey Afrika
94	Hindistan, Güney ve Güneydoğu Asya
100	Doğu Asya
105	Avustralya, Yeni Zelanda ve Pasifik Adaları
113	Afrika
117	Latin Amerika
120	Antik Dünya ve Orta Çağ
121	Sonuç
123	ÇEVRESEL DÜNYA TARİHİ
123	Giriş
125	Çevresel Dünya Tarihi Kitapları
138	Küresel Önemi Haiz Konular
143	Çevreci Hareketler
144	Dünya Tarihi Ders Kitapları
146	Sonuç
147	ÇEVRESEL TARİHÇİLİĞİN MESELELERİ VE YENİ YÖNELİMLER
147	Giriş
147	İhtisaslaşma Eğilimi
149	Müdâfilik
151	Çevresel Determinizm
152	Bugüncülük (Presentizm)
153	Gerilemeci Anlatılar
155	Siyasi-Ekonomik Teoriler
157	Yeni Meseleler
173	Sonuç
175	NASIL BİR ÇEVRESEL TARİH?
175	Giriş
175	Metodolojik Rehberlik
181	Kaynak Taraması
184	Kaynaklar
187	Sonuç: Çevresel Tarihin Geleceği
193	Seçilmiş Kaynakça
205	Dizin

ÇEVİRENİN ÖNSÖZÜ

Sadece insanların değil insanların da içinde yer aldığı doğal çevredeki canlı-cansız tüm varlıkların ve bu varlıklar arasındaki etkileşimin yazılması gereken bir tarihi olduğu düşüncesini savunan çevresel tarih, insan ve sosyal bilim araştırmalarına getirilmiş en yenilikçi ve en kapsayıcı yorum/izah tarzlarından biridir. İnsanın çevre, çevrenin de insan üzerindeki etkisine özel bir vurgu yapan bu alan siyasi, askeri, sosyal, iktisadi ve kültürel tarih gibi geleneksel tarihyazım şekillerine ilave edilecek ve bunlar üzerinde yeniden düşünmemizi sağlayacak devrimci bir niteliğe sahiptir. Antik döneme kadar uzanan öncüleri olmakla birlikte 1960'lardan bu yana kapsamı ve hedefleri belirli bir disiplin olarak ABD'den Rusya'ya, Brezilya'dan Hindistan'a dünyanın farklı coğrafyalarında icra edilen bu yeni tarihçilik biçimi ülkemizde de bilinir ve uygulanır hale gelmiştir.

Elinizdeki kitap, çevresel tarihe meraklı öğrenci ve araştırmacılar için rehber eser niteliğindeki *What is Environmental History?* 2nd edition (Cambridge: Polity, 2016) başlıklı çalışmanın çevirisidir. Alanın öncü ve üretken isimlerinden J. Donald Hughes tarafından kaleme alınan bu eser gerek sağladığı kapsamlı bakış açısı gerekse konuları ele alış biçimiyle kısa sürede başucu kitabı olma niteliği kazanmıştır.

Hughes çalışmasında bahsetmemiş olsa da gelişmekte olan çevresel tarih alanına Türkiye'den de çeşitli katkılar yapılmaktadır. Ülke coğrafyamızı merkeze alan Türkçe ve diğer dillerdeki çevresel tarih araştırmalarının genel bir değerlendirmesi ve ileriye yönelik tavsiyeler

için Selçuk Dursun ve Güven Arif Sargın'ın çalışmalarına müracaat edilebilir. İktisat tarihi, şehir tarihi, mimarlık tarihi, edebiyat tarihi ve felsefe tarihi gibi çevresel tarihle yakından ilişkili disiplinlerdeki bilimsel birikim üzerine faydalı ciltler içeren *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* (TALİD) mevcut çalışmalardan haberdar olmak için başvurulabilecek kaynaklardan biridir. *Türkiye'de Çevrenin ve Çevre Korumanın Tarihi Sempozyumu*'nun 2000 yılında basılan bildirilerinin yanı sıra editörlüğünü Fikret Adaman ve Murat Arsel'in yaptığı Türkiye'deki çevreci hareketleri konu alan 2005 tarihli derleme de ülkemizdeki korumacılık ve çevrecilik konulu çalışma ve tartışmalara giriş için faydalıdır.

Çevresel tarihçiler Hughes'un da kitabında belirttiği üzere farklı ülke ve bölgelerde kurdukları topluluklar, dernekler ve haberleşme ağları üzerinden ortak projeler yürütmekte ve ulaştıkları araştırma sonuçlarını ilgili kişi ve kurumlarla paylaşmaktadırlar. Çeşitli bilim dalları ve disiplinlerden çevresel tarihe ilgi duyan araştırmacıların bir araya gelerek oluşturduğu Türkiye merkezli ilk topluluk olan "Türkiye Çevresel Tarih Topluluğu" da bu amaçla çalışmalarına başlamıştır. Topluluğa ait internet sitesini (<http://cevreseltarih.org>) ziyaret ederek alandaki gelişmelerden haberdar olmak ve yeni çıkan yayınları takip etmek mümkündür.

Çevresel tarih alanını daha geniş kitlelere tanıtmayı hedefleyen bu çalışmanın ülkemizdeki düşünce hayatına, tarih araştırmalarına ve çevre bilinçlenmesine katkı sağlayacağını ümit ediyorum.

M. Fatih ÇALIŞIR
İstanbul, 2018